

Beöthy-Zsigmond László huszárfőhadnagy harctéri naplója

A szöveget gondozta és jegyzetekkel ellátta: Topor István

A napló fedőlapja és első oldala a jelmonddal és a dátummal

Gloria in excelsis Deo!¹ – 1916

Mint a drótok előtt fekvő holt arca, oly sápadt a hold... Még sápadtabb... Mert azon a puffadt, fehér arcon foltot feketít a csapzott, ritka szakáll... A hold arca még sápadtabb... Mintha egy holt asszony fehér arca volna...

Éjszaka van s a neszek elálmosodtak: alszanak... A kékszínű éjben, mint sok-sok fekete ravatal gubbasztanak a fák. Ha egy úttalan szellő – tele könnyű virágillattal és meleg és nehéz ködével a fehér párás rétnek – a fák körül csatangol, a lombok között panaszos sóhajtás kél; a fák fölijednek álmukból és riadt arccal összesúgnak-búgnak... És a levelek még akkor is beszélgetnek-mesélgetnek, ha a szellő haldokolva dőlt le a füzesbe...

„Egyszer volt, hol nem volt...
Volt egyszer egy ...”

916. május 14.²

Egy kis falusi állomás előtt vesztegel vonatunk. Az ablakon, mint távoli kolomp méla szava beszűrődik a huszárok nótázása:

„De az édesanyám, a szeretőm gyászol...”³

¹ „Dicsőség a magasságban Istennek...”. Lukács 2.14.

² A július havi tiszti beosztás szerint a lovasosztály 2. századába báró Maasburg Kornél százados parancsnoksága alá került. A Magyar Királyi Debreceni 2. Honvéd Huszárezred története 1868 – 1919. Összeállította az ezred emlékbizottsága. Kiadja: vitéz Radák Lajos ny. huszárezredes. Budapest, 1939. 71. o.

³ Az első világháborús katonanótának több szövegváltozata is létezik. Ezek közül az egyik:

„Ezt a csárdás kis kalapot édesanyám vette,
Mellé a bokrétát a kedves kisangyalom kötötte.
Sír az édesanyám a szeretőm engem gyászol,
Ellenséges ágyúgolyó választ el egymástól”

Forrás: <https://nepzenetar.hu/dalszoveg/4002/Ezt-a-csardas-kis-kalapot-edesanyam-vette>

Egyszerűn, egyhangún, de úgy valahogy szívbe markolóan...

Fütttyent a vonatunk. Összerázkódik, mint ijedt szörnyeteg, meginog, aztán lassan megindul. A kocsik csendesen zúg, mint kékes habokkal csokolózó gondola s a kerekek halkan kattognak, egy nevet kattognak, mindig csak egyet, mindig ugyanazt (...) A nedves rétek tarka függönyén kékes foszlányokban száll a füst-uszály, mint egy könnyes sóhajtás...

Istenem, mennyire más volt ez az ismerős táj, akkor, amikor jöttem „onnan”, pedig akkor már minden tele volt az elmúlás csendes, lemondó költészetével, hervadásával, szelíd lombozással – és mégis minden tavasz-színben ragyogott...

Mindig magára gondolok!⁴...

V. 19. galuziai⁵ állás

A csend halkán játszik egy néma zongorán... A hold, mint egy finom fehér barétos⁶ gavallér, ezüst hágcson felkúszott az éjszaka balkonján... A csillagok hideg arcán hűvös mosoly suhant; a hold is mosolygott, örült... És egyszer, amint az erkély karjára könyökölt és lenézett, látott valamit... És a mosoly, az az arany szárnyú lepke tova lebegett a szája sarkáról s homlokán, mint egy károgó, gyászfekete madár, odaült a ború... Távol- távol, mint kisírt szemű földi csillagok, mécskek lángja piroslík.

A fenyves örökzöld százados fái alatt tábor-tüzek égnek... A tüzek körül azok a pántlikás, virágos lovas-legények ülnek, akik nótaszóval jöttek el akkor... Az egyik feltámasztott fejjel nézi az eget, a másik a holt fák temetését és a haldokló zsarátnokból mintha kivirágozna egy rózsaszín hóval belepertett gally, egy barackfa ág... És a barackvirágok közt látszik távol-távol zsupp-bóbitás, fehérfalú tanyai ház. A kémény füstje úgy száll föl felé, mint egy hálás, imádságos fohász... És a kasza alatt boldogan haldoklik a sárgára érett élet... A szellő a marokszedők nótáját dajkálja és ural minden, minden...

Ha majd hazamegyünk

Vagy tán nem leszünk a világon...

Az ajkak szorosan zártak. Mintha mély, sötét titkokat néznének némám, süketen... Egy-egy hasáb pattog... Imádságos templomi némaság... Mint amikor kezek összekulcsolódnak, titkon imádkoznak...

A csend csak játszik egy néma zongorán...

És a lelkek estéenként hazaszállnak... És színes szálakkal, mint egy ragyogó álmot, szövik az otthont a megfogyott legények, legendás huszárok.

– De most Drigán, dalolj nekünk, riasztja fel az álmos fejeket egy mély, kongó basszus. És egy félszemre-vágott arany barna arcú legény száján, mint a férfi-sírás buggyan ki egy nóta...

A másik változat:

„Ezt a kiskalapot nem az anyám vette.

Mellé az ibolyát a szeretőm tette.

Sír az édesanyám, a szeretőm gyászol,

Messzi idegen föld választ el egymástól.”

(Kalán József Kecskemét, 1989.)

A Sej, besoroztak... magyar katonadalok című kötet szerkesztője, Dr. Jóna Iván szerint a nóta az I. világháború után keletkezett. Ennek azonban ellent mond Beöthy-Zsigmond László naplóbejegyzése, amely egyértelműen igazolja, hogy a katonák már a Nagy Háború idején is ismerték és énekelték ezt a dalt.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/12800/12815/12815.pdf>

⁴ A hölgy Anna Mária, Beöthy fiatalkori szerelme. Családneve ismeretlen. Az ő emlékének ajánlotta Nincs szebb, mint a huszár című könyvét. „Anna Máriának, – hófehér kadétszerelemnek – nevének halk dallamát szívemre kottáztam az emlékezetem”.

⁵ Haluzia (ukránul *Galusia*) település a mai Ukrajnában a Volhynia régióban. 1916 tavaszától az ezred tartózkodási helye.

⁶ Barét = lapos, kerek, ellenző nélküli sapka.

Ne hullasd könnyeidet,
Hogy ha én majd nem leszek a világon.
Akkor is eljárok hozzád,
Sötét bús éjszakákon.
Kis ablakod, ha megzörren
Én leszek ott, én járok.
De azért a bús szívemre
Vigaszt ott sem találok⁷

Valahol, egy orgonavirág szagú, fehér álmú kis szobában halk – beszédes csendes alkony órán – amikor a kerti bokrok alatt ébrednek az árnyak és ezüst hóban bekúszunk a nyitott ablakon – valaki egy levélre borulva zokog...

Egy szó van abban...

*A debreceni 2. honvéd huszárezred tizedesének, Mile Józsefnek temetése valahol Galuziában
Forrás: Fortepan, Jankó Attila*

Debreczen tavasz

Éjféli skálák

A lelkem egy régi elhagyott kápolna
És csend-szavú harang a szívem;
A szentelt víz könnye rég kiszáradt,
A kápolnát senki sem járja...
Csak a harang kong néha éjjelen
Csak a szél zokog színes tört üvegen
Álmatlan, vér-tövises éjjelen...

Csak a szél zokog... A csend halkán orgonál
A szakadt húrokon egy hazug melódiát...
S ha fekete éjjen fáklyás kísértetek,
Holt álmat hoznak, egy holtat temetnek
A bús harang temetésre kondul
Valaki egy levélre, fakult virágra
Zokogva ráborul...

⁷ Bizonyára ez is egy korabeli népszerű nóta, de nem akadtam nyomára.

V/22. galuziai állás

A tavaszi eső illatos rózsavíz...

Délután, mint játékos leány kacérkodott az ég... Ha rózsás kezeibe hajtotta hátra vetett fejét, finom, illatos könnyek hulltak a piros virágos fenyőkre, és ha megmutatta nevető arcát: örült, kacagott minden...

Napáldozásra csak egy-egy könnyű felhő, mint elveszett fodra egy hosszú uszálynak, bágyadozott az égen...

A nap, mint haldokló katona vérzik az ég alján. A fenyők lángoló fűrtjei a lehulló vértől pirosak...

És az alkony-ég olyan, mint egy sötét színű csatatér...

A nyírfák ezüst leveleiről tűz-opálok hullnak és a fenyőkön, mint drága ajándék, remegnek ékköves köszöntőik...

A sűrűben egy síp szól halkán... A fák suttogva megbeszélték előbb, hogy elrejtik a muzsikust és a legvénebb rábólintott titkon...

V./26. galuziai állás

A kis kályhában a tűz pattogva mesél kicsi házikóról, puha fészekről, boldogságról...

A drótok előtt nyitott szájjal figyel az őrszem. Csend van.

Az éjszaka némán és féltékenyen őrzi titkait... Egyszerre fehéres derengés teszi nappalivá (pár pillanatra) a sötétséget, aztán egy hulló csillag fut az éjszakában...

Rakétáztak. Sötét van ismét; vak és bársonyos...

A hold most bújik elő egy felhő-drapéria mögül és amint meglát: egy nyaláb sugárral belép a kitárt ablakon. A sugarakat ágyra dobja, a széket közelebb húzza, leül és halkán és finoman mesélni kezd...

V./26. galuziai állás

Künn vagyok tábori őrsön egy ős-fenyvesben. Az eső, mint permetező köd, finoman szitál. A zöldes-barna mocsárvízben apró karikák születnek-meghalnak... Valahol egy ágyú bődül el és végig vonaglik az ijedt arcú erdőn... Az erdőn, amely rémeket lát... Csoda? Óriási darabon az ősfák kivágva, ledöntve, mint tehenek fekszenek némán, mozdulatlanul... Mint egy friss hantú temető...

Ők is a háború halottai...

És én kint állok egy törzsekből tákolt kunyhó előtt. Hajam lobogó táncot jár a szélben, hideg ujjak turkálnak benne...

Tábori őrs magas talajvízű mocsárerdőben

Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédhuszárezred története 1869 – 1918. p. XXIX

VI./1. galuziai állás

A nyírfák, mint alázatos, vezeklő asszonyok, megcsuklott fejfel állnak a holdsütésben... És a fenyők mozdulatlanok, mint az igézettek...

A fehér arcú bűbajos álmos közönnyel várja végét az éjszakai bálnak...

Még éjjel van, de már a csillagok elálmosodtak; búsan hunyorognak, be-be hunyják gyémánt szemöket... A Hajnal-csillagnak könny ragyog a szemében.

A deckung⁸ ajtaján halk kopogtatás...

– Maga az Ökrös?

– Én vagyok hadnagy úr! Alássan jelentem a járőr a hídnál vár...

– Megyek!

Karabély, távcső a vállon és kilépek az éjszakába. Már vár, mint egy lefátyolozott, feketeruhás szerelmes... Az erdő még alszik, a fák édesen álmodnak és sóhajtásuk meglibbenti halkan a lombokat... Aztán csend és élettelen és mozdulatlan minden, mint egy fekete-bársony leplek ravatal...

– Állj, ki vagy! mordul ránk a tábori őr őrszeme, egy már átvirrasztott éjszakai óra bosszúságával...

A megnyugtató válasz után lábhoz ejtette fegyverét és amint visszanézek a leboruló nyír, mintha egy megfeketedett, régi szobor hallgatna egy elhagyott kápolna nem sötét fülkéjében...

Az akna-mezőn libasorban tapossuk az árva száldrót mentén egymás lábnyomát és a dróttól jobbra és balra, mint bűnös és mérges virágok lapulnak a bedöntött törzsek kihült teste mellett a bádög-szelencék...

Előttünk, mint egy alvó, komor vár, fekete falakkal állt az erdő... Az elő- és oldalvéd imbolygó árnyai beomlottak az éjszakába... Halk fütty és mi belépünk a néma boltozat alá. A pillérek térdig állnak a páfrányos mocsárvízben, amely mozdulatlan, mint egy megvakult, fekete tükör...

Odakünn ezalatt halvány derengés zöldje szövődik a halódó sugarak közé... A bűbajos búcsúzó kézfogásra elküld egy sápadt ezüstszálat is a lombok közé... Egy páfrány pálmáján Aladin lámpása remegve imbolyog... A tisztáson egy vén fenyő körül, amely nappal bíbor-színű rubintokkal aggatja tele ízléses ruháját, hangtalan kacajjal körbe táncolnak erdei villik⁹...

Egyszerre idegen neszek, titkos morajlás libegése szűrődik át a csenden...

Óvatosan, mint az ételét lopó vad, tolakszunk előre... A sötétség megrepedt; a sápadt holdfény, mint zöldes lidérc-láng bolyong mögöttünk; a komor fák mozdulatlan törzse, mint egy holt kan rajzolódik a derengésbe...

Egyszerre künn vagyunk az erdőszélen... A gukker végig fut a réten, amelyen álmos ködök vonszolják rongyos fátyol-köntösüket, de egyéb semmi...

Nincs tovább! A drótokig, nyílt, zöld-mocsárvizes rétség; azon csak egy görcsös, nyomorék vadkörtefa didereg egymagába... A buja, sárga íriszes aszat-fűben egy pitypalatty ver... A súrlódó lándzsa-levelekről, mint a búcsúzó éjszaka könnyei, hullanak, remegnek a harmatcseppek... A tábori őrön, mint egy ósdi óra figurája lépdél a muszka őr...

És a drótok fölött, a halvány égen, amelyről egyenként szöktek el az álmos, sápadt csillagok, mintha egy kardvágás nyomán buzogva áradozna a vér...

Indulunk vissza, muszka nélkül...

Amint még egyszer visszanézek: a nap a fenyves fölött könyököl narancs-virággal koszorús fejével és elégedetten bámul utánunk...

Az erdő hangos dallal, kacajjal fogad és a fák kitárják karjukat...

Valahol egy örvösgalamb bűg s a kacagó, párás erdőn átremeg az epedő hang, mint a kedves érintése, e könnyes hang, mely a fájdalom dala, a lemondás könnybefúlt sóhaja s a méla vallomás, mint csellóhang egy ablakon át zokog, panaszkodik halkán... lágyan... finoman...

⁸ Deckung – német katonai szakszó, jelentése: fedezék.

⁹ Villik = lidércek, démonok. A német *Willi* átvétele; ez a szlovák *vila* ('tündér') többes *vily* alakjából ered. Lehet, hogy ide tartozik a *villő* is, amely a népszokások körébe tartozó téltemetés leányformájú bábúja, és amelyet sárral dobálnak és vízbe vetnek. A villi az irodalmi nyelv szava maradt.

Interim¹⁰

Csendesség száll be a deckung-ablakon.
Az ágyra átlótt köpenyeg borul...
Holt titkot őriz fegyver a falon;
Az asztalon piros tárcában fénykép,
Hervadt vörös-rózsa : az első száll virág
Elkezdte finom szerelmes levél...
Egy sugár táncol a lila papíron...
Messze a hegyek már tompán kékek,
Az erdő, mint függőkert lóg a fényben
És fejére arany-eső hull.
A nap meghalt némán, szelíden,
Vörös ravatalon halkan áldozik...

VI./27. Karasin¹¹

Csendesség... Bagolyröptű, hangtalan, puha csend... Hallgat a mesélő raj-kályha, a kis deckung-szoba, hallgat minden-minden, mint egy néma, törött hegedű, csak a szív dobol... a bolondos szív... ostoba szív... (...)

Az életem haldoklás Maga után...

VI./29. Karasin

Egy régi orosz udvarház parkjában bolyongok... Ilyen lehetett a jaszna-poljanai remete¹ falusi laka... A gazdátlan ház falai porlanak, mint egy régi-régi sírkő...

Ünnep van: Péter Pál napja... az éjszaka esett és attól oly üde és illatos minden, mint egy csokor vadvirág...

Távoli üzenetek Tőle, csak jöjjetek, csak hulljatok!...

A keskeny homokos utakat felverte a gaz és apró kék virággal dobálta tele a feledés... fölöttük szelíden ölelkeznek a fák... Istenem, kik jártak valaha a fák alatt? Puskin szerelmesei találkoztak titkon, ha a kerítésen beugrott az este? Óh, Anyegin, óh, Tatjana...

(...)

Karasin

Mint az alvadt vér, olyan a vastag, metszett poharak alján a sötétpiros, nehéz bor... Hatan ülünk a fehér, nyírfa-kárpitos játszó szobában: öten huszárok meg egy kúraszír², a herceg... Nehézkes, szakállad, szőke germán... A fiatal-házass főhadnagy unszol: de most kérlek, dalolj nekünk és nekem eszembe jutnak a szavak, régi, kis gymnazista reminiscencia³ a Hímfyből: „De most Zongor, dalolj nekünk”⁴...

A zongora panasza kiömlik az éjszakába és egy finom bécsi valcer keringőzik a füsttel, vagy tán a testet öltött sóhajokkal... (...) És amikor senki nem kér, senki nem szól, mindenki hallgat, csak a megfeketedett billentyűk fölött emelkedik, majd lehull egy fáradt kéz, valaki halkán énekl:

¹⁰ Interim – latin szó, jelentése „átmeneti, ideiglenes, múló állapot”.

¹¹ Karasin: település Volhíniában.

¹ Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828. szeptember 9. – 1910. november 20.) orosz író híres birtoka Jaszna Poljana.

² Kúraszír – vértés.

³ Reminiscencia – emlék, emléktöredék, visszaemlékezés.

⁴ Valójában nem a Hímfyből való a részlet, hanem Kisfaludy Sándor Kun László című történelmi drámájából. Ennek egyik szereplője Zongor Péter elszegényedett öreg magyar nemes.

Édesanyám gondol majd rád
Rózsalevél lesz a párnád...⁵
Mintha messziről, nagyon messziről énekelne valaki...
Herceg hátha megjön a tél is...⁶

Messziről, nagyon messziről egy levelet küldök születési évfordulójára... és egy életet... Künn a vihar versenyt bóg az ágyukkal... Wagneri chaosz... Egy fekete éjszakán...⁷

Július 12. Szajno⁸

Az asztalon két levél és egy rózsaszínű lap... Asszony és leányírások... Akiknek írták – hol vagytok? Hogy félhetnek, remeghetnek azok a lágy, puha asszonyszavak – pedig... Ha rám sötétedik a kis falusi szoba, gyertyalángnál elégetem őket...

Korhadó fakereszt tárja ki karjait a merengő, fekete fák alatt...

Jöjjön! Megcsukló fejjel hajtunk térdet és ujjaink fonódjanak össze imádságos hálára... Öleljük át az útszéli kereszt lábát és imádkozzunk...

Tudja ki maradt meg a század tisztjeiből? Egyedül én... egyedül...⁹

⁵ E két sor a Gyere velem akáclobbos falumba című népszerű magyar nóta első strófájának része. A zeneszerző Balázs Árpád (1874-1941) első sikeres nótája 1902. március 25-én Zilahon íródott. Ezzel a dallal vált országszerte ismertté.

*„Gyere velem akáclobbos falumba,
Oda viszlek ölelő két karomba.
Édesanyám gondol majd rád,
Rózsalevél lesz a párnád,
Lábad nyomán kinyílik a virág is.”*

⁶ Babits Mihály 1911-ben napvilágot látott kötetének címe. A kötet nyitó versének, a Ballada Irisz fátyoláról záró strófájának kezdősora.

*„Herceg! hátha megjön a tél is?
Lesz fehérsége, barnasága,
lesz jégvirágos tarkasága,
mikor fehér gyászát felölti Irisz.”*

⁷ Nádor József (1876 – 1967) kora ismert dalszerzőjének Fekete éjszaka borulj a világra című szerzeményére utal.

*„Fekete éjszaka borulj a világra,
Hogy a könnyes orcám senki meg ne lássa.
Jaj, csak egyszer volt a csókos ajkad számon,
Azt az egy csókodat kérem tőled számon.
Mert csak hitegetted, mert a másé lettél.
Miért csókoltál meg, hogyha nem szeretted?
Egyszer még hagy égjen bíbor ajkad számon,
Aztán eltaszíthatasz, elúzhatsz nem bánom.
Add ide a szádat remegőn még egyszer,
Véresre csókolom százszor és ezerszer.
Aztán szálljon éjfél az egész világra,
Hogy a könnyes orcám senki meg ne lássa.”*

⁸ Szajno (Ukr. Журавлине) – település Ukrajnában a Przemysl régióban.

⁹ Az 1916. július 5-i orosz offenzíva súlyos következményekkel járt. Fogságba esett a magyar királyi kassai 5. honvéd huszárezred, a 9. marosvásárhelyi honvéd huszárezred parancsnokostól, a magyar királyi szegedi 3. honvéd huszárezredből másfél század és hat géppuska. A debreceni 2. huszárezredből két lovasszázad, valamint a lövész osztály több tisztje és katonája. A tisztek közül: báró Maarsburg Kornél százados, gróf Waldeck Frigyes százados, Stericher Lajos százados, Győri Géza és Szabó Lajos százados, Nadányi Imre főhadnagy, Teleky László főhadnagy, Bottka Imre főhadnagy, Zorkóczy Dénes, Lehel Ferenc és Neumann Jenő zászlósok. Az ezred vesztesége halottakban, sebesültekben és foglyokban: 14 tiszt, 420 közhuszár. Ekkor szerzett halálos sebet Békessy Béla százados.

Ti kedves és víg gyerekek, szegény magyar urak, nótás huszárok hol vagytok, hol vagytok? Közületek hánynak drága vérért itta szomjasan ez az átkozott föld, és hány lehajtott fejű, szomorú férfi vérző lába alatt kopik lassan az orosz rónák lakatlan messzesége...

Békessy meghalt, mint egy antik rege hőse... halott... zúgja a komor fenyves a gyászindulót...¹⁰

Ti többiek úgy-e éltek? és a lelkem elküldöm hozzátok...

Egyedül én... egyedül...

Vagy nekem holnap?

És már vár Hádész és a bús folyó?...

Piros élet – fehér álmom...¹¹

Élet!...

Beszterce-völgy. J. H. 880. Bukovina 1917 nyár

Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédszázados története 1869 – 1918. p. XLI.

VII./31 Petelén²³

A kertek alatt halkán, álmosan csúszik el a folyó... Zöldselem elveszett, ezüst-fehér pántlika a zászlányok pezsgő-színű kalapjáról. A parton, - mint komoly ünnepies arcú, itt felejtett örök, régi-régi erdélyi napokból, midőn még a fejedelem várta sebes kopói előtt felporozott golyóra a setét

¹⁰ 1916. július 8-án a volhíniai csataterén szerzett halálos sebesülésébe Werchy kórházában belehalt Békessy Béla huszárszázados, a magyar királyi debreceni 2. honvéd huszárezred tisztje, vívó, nyolcszoros magyar bajnok, az 1912-es stockholmi olimpia ezüstérmes kardvívója. Július hónapban Békessy százados a lövésosztály parancsnokaként tevékenykedett. Segédtisztje Streicher Andor zászlós lett. Július 5-én az orosz támadás közben megbomlott rendet igyekezett visszaállítani. A visszavonuló lengyeleket próbálta megállítani, sikertelenül. Hauerfalváról Galuzia felé lovagolva haslövést kapott. A családi feljegyzések szerint nem hagyta magát a sebesültszállító szekérre feltenni, hanem lóva hátán ment a kórházig. Katonai pályafutásáról és haláláról lásd https://nagyhaboru.blog.hu/2016/07/08/in_memoriam_bekessy_bela

¹¹ Endrődi Sándor (1850–1920) költő Vihar a levelet című versét a híres cigányprímás, Dankó Pista zenésítette meg.

„Vihar a levelet ide-oda fújja,
Szegény katonának forgandó a sorsa.
Ma még piros élet, holnap fehér álmom,
Ne sajnáld a csókot tőlem, gyönyörű virágom!

Csendes éj harmatja reszket a virágon,
Adj egy csókot kedves, gyönyörű virágom.
Adj egy csókot édes piros rózsaszálam,
Te vagy nékem a legszentebb ezen a világon!”

²³ Petele (Petelea) szászok által alapított település, ma Románia.

erdők magányos remetéjét: a vén agyarást egy párás völgy fenekén – dülöngenek a vén fűzek és bálontgató fejöket csendes alázattal behajjták a levegő lágy kékségébe...

Édes-csendes alkonyborulás...

A Maros vize folyik csendesen...¹²

A fűzesbe felébredt egy szellő és amint végigtáncol a frissen kaszált réten – melyen a halott pipacsok, mint alvadt vércseppek bágyadoznak – olyan illatok parfümjait kergeti maga előtt, hogy attól látomások bódulata kap meg és csak a harangszó csengése riaszt fel álmodozásomból...

(...)

Az alkony, mint titkos találkára suhanó fátyolos leány, végigosan a parton...

(...)

Ahol álmodozom: egy vén fűzfa borul le a vízre, mintha valakit siratna...

(...)

A boglyák feketén, komoran virrasztanak, mint sirató asszonyok... És a rét felett, mint finom, könnyű csipke-fátyol, táncol a párák lehelet-teste.

Valahol egy vonat belesikolt az éjszakába...

(...)

Petele

Az estve – mint alkonyatkor a távoli zúgó erdők ezüstszakállú öre – a lila ködös völgyből leballagott a faluba... Amint lefele ereszkedett a szelíd domboldalon, egy halk „Dicsértessék”-kel fogadta a vízmosásos, görbe kis utca elnémult csendje... – Mindörökké – mondta ő is halkán és összerezett, amint egy házörző kuvasz belevakkant a bársonyos fényű csendességbe...

A fehér kis házak, mint gyöngyházfényű gyerek-játékok – melyeket beledobtak parasztvirágos kicsi kertbe – lehuny, világtalan szemmel álmodják kis álmaikat a lágy és érettszagos nyári estvében...

A kis templom összekulcsolt kézzel letérdelt a mozdulatlan, tetszhalott fák között, amelyek lombjaiba most hull bele a halvány-piros újhoid elfáradt sarlója... Mint régi, rojtosodó fekete brokáton egy izzó tűzopál...

A folyón egy gazdátlan csónak ringatózik és holt álmok szederjes teste, mint megölt és letört fehér virágok...

A toronyban valaki éjfélre kondít... A kóruson régi zsolozsmákat bűg az orgona és sötét oltárra hervadó vörös rózsákat hullat az örökmécses... És az oltár fakó-virágos lépcsőjén egy sápadt, csákós fiatal katona és fehér selyembe burkolt halvány leány, összeborult fejvel fogadnak örökös hűséget...

A fiú – az erdélyi huszárok hadnagya – egy szeles, borult napáldoztán, még az első őszön, midőn kalandos utakról, rendületlenül tértek meg a lopva küldött, szálkás betűkkel írt csipke finom levelek, a szívéhez kapott és szétvetett karokkal lezuhant lováról egy párás orosz réten... És a leány elment utána...

A vén fákon végig fut egy fázás... Már hajnali hírnök... A násznép eloszlik...

A toronyban harangkötélen hintázik a csend...

¹² A Maros vize folyik csendesen című ismert műdalra utal.

*„Maros vize folyik csendesen,
Borulj a vállamra kedvesem,
Nem borulok, van már nékem szeretőm,
Szüret után lesz az esküvőm.*

*Mit tagadod rózsám, hogy szeretsz?
Hiszen arról magad sem tehetsz,
Amit szíved érez, minnek tagadnád,
Úgyis tudja az egész világ.”*

Menet Besztercéről Maros-Borgóra

Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédszázados története 1869 – 1918. p. XXXIX.

Maros Borgó¹³

Régi cigányélet... Nélkülözéssel... vándorlással... A grániczon¹⁴, nagy hegyek bástyáján kapaszkodunk keresztül; vajon meglepetéssel vár a lejtő?

Amint megérkezett a szürkeporos lovascsapat a nyomorult kis oláh és parasztszidó lakta faluba – egy meredek legelőn felhágtam a havas oldalára...

(...)

A völgybe már leszálltak az estvéli ködök... A falu szerényen – mint aki félti olcsó kis életét – nyújtózott el a hegy lábánál...

Bukovina

D. Bombay¹⁵ Románia

Este lett, borús arcú, sötét, őszi este... szél zihál a fenyvesben... az égő falvak, mint izzó szirmú, vörös csudavirágok imbolyognak a sötétségben... a meredek úton tülekvő és menekülő kocsik egyikén fiatal fehér arcú anya ringatja ölében s eszelősen dúdol altatót halott gyermekének... a fekete hegyek fölött sok ezer földönfutó jajszavas bánata borong s a vastag, szürke felhőpáncél mögött a legszebb, legezüstfényesebb csillag könnyekbe fúló kiáltással leveti magát a végtelenségbe...

(...)

IX. 9-én este D. Bombay

A szél fáradtan kapaszkodott és elfúlva ért fel a tetőre... Egyet-kettőt lihegett még, aztán csöndben megült.

A fenyves, mint boltozatos, ezertornyú templom feketét a néma panasú őszi estvében... A fák mozdulatlanul álltak és hallgattak... Lélekzetöket magukba fojtva figyeltek...

¹³ Marosborgó – Besztercétől keletre fekvő falucska. 1916. augusztus 27-én 24 kilométeres menet után érkezett ide az ezred. Báró Nagy Gyula hadosztályparancsnok itt kereste fel az ezredet, hogy „még egy utolsó Istenhozzádot mondjon harcba induló ezredének. (...) Volt parancsnokunk meleg szavakkal emlékezett meg azokról a dicső napokról, melyeken a 2. ezred oly hervadhatatlan babérokat szerzett magának.” (Ezredtörténet 136.)

¹⁴ Gránic – régi katonai szakszó. Az országnak katonasággal védett határát; határvidékét, határszélét jelentette.

¹⁵ Dealu Bombei – Egy sűrű erdővel borított magas hegyvonulat, amely északon a Sarul Dorne-i fennsíkon meredeken végződik. A magaslaton és annak lejtőjén húzódott a védővonal sarkpontja.

A szürkelombos fűekkel beszegett, zöldszakállas kövek között ugráló hegyi folyó kitért völgyében forrong a tusa...

Az ágyúk, mint éhezett bestiák bögnének... a gépfegyver szakadatlanul kerepel... az ismétlők – mint eszeveszett dobpergés – küldik egymásnak a halálos üdvözlést...

– Roham – hangzik halkán, messziről, a távolság páráin finoman megsűrve... Óh, Uram, mi van ott?... A szuronyok csattognak – mint a pokol álkapcája – és vérgőzös hegyükön megvillan a szent családapák bús szánakozása:

– Anyám... itt ne hagyjatok... meghalok... – Egy vén huszár megáldja három kis családját – másik egy nevet még nagy kínnal elsóhajt és megölel valakit...

Öregszik az este...

Halkul a tusa... kitombolta magát...

A tetőn feltámad a szél...

A völgyben kigyúl egy ház...

A porig égett templom eltűnt harangja valahol halkán, magától megkondul...

Most halt meg nagy kínok után hat árva ronccsá lőtt apja...

Feljött a hold...

11-én este

A nagy hasábok zizegő pattogással halódnak a tűzben és piros, sárga, lilaruhás haláltáncot járnak... A huszárok a tűzbe bámészkodnak és hangtalanul messzire beszélnek... A nagy hegyek elaludtak és egyenletes halk fuvalmakkal lélegzenek a csendességbe... A lány, barátkozó szeptemberi estében könnyű felhők húznak által az égen és az út menti, tiszta kis útkaparó-házban – ahol lepedőkbe burkolt, vállon cipelt kis kincseken elfásult, üres szemű emberek álmodják álmatlan álmait a földönfutóknak – a nyitott ablakban síró kis ember-bimbót altatgat egy asszony, édes-drága, sírni-nevetni tudó nyelven:

Tente-tente, kis baba...

És a többiek – mint holtak – eltorzultan alszanak... Néha egyik felnyög álmában...

És a szegény kincsek is...

IX./19.

Az ormon – mint távoli népek fehér gyásza – sápadtan csillog a hó...

(...)

Szekerek mennek lassan a hegynek... Mennek, mendegélnek, barnafelhős, piszkos ponyvák alatt... Az egyik alól kinyúl tépett rongyok között egy kéz meztelen, kékülő kar... egy véres kéz... Mintha valamit kérne... visszakérne...

Szekerek mennek halkán a hegynek...

Utolsó masíroznak csendes katonák...

X. 22. Sarului 1521 m 2-ik támadás 19-én délután

Mindenütt fehérség, mélykékes árnyú, sápadt ezüstbrokát... hó...

A fák – mint fáradt őszi vándorok görnyedten meredeznek a havadzásos alkonyatban a bronzszínű gallyak ákombákomjára – megannyi fehér kígyó lapul a hó...

A havon holtak alszanak... Arcra borultan, mint vezeklők a kegyhely kis kápolnájának küszöbén, mely alatt a kegyúr álmodik... és oldalt és hanyatt dőlve és körülök a hófehér selymet hűvös kezek hímezték dúsan piros virágokkal... Megdermedt, álmatlan álmaik valának... Mentés huszárok, szürke kucsmás kozákok, őszbecsavart és gyerekarcú bakák...

Ahogy felvergődtünk a tetőre – a bakák csak „haláldomb”-nak hívták – a szél jött elénk, mint távoli flóta panasza a fülünkbe flótázott egy halk sirámot – aztán egyet fordult, leszaladt a lejtőn és a mély völgybe zihál...

Tompa, októberi alkonyborulások csendessége... Az állás is már csendes. Mint nagy, fekete sebek tátonganak gránát-kráterek a havon... Köd utánunk... A túlsó lejtőn, a fekete fenyvesben nyoma veszett a kozákoknak... Egy ellőtt lábú orosz – nagy szomorú ember – mint beteg állat szűköl, nyögve jajgat: – bozse, oh bozse²⁸... A huszárok agyon akarják verni... nem engedem...

Estvéledik... Mint néma temetési menet, vonulnak fel feketén az árnyak... Fenyőkből tákolt tető alatt szétlőtt fejű kozák kapitány hallgat... Üveges kék gyerekszeme mintha valakit keresne... Tán illatos, ragyogó pétervári dámák túl hófúvásos, komor, orosz rónákon, jégvirágos lombú néma erdőkön midőn kiháló állatok drága prémjébe burkolva csengő szánon halkan suhan át a kék jegű Néva felett ívelő hídon; vagy tán jószágos, fehér arcú anyát, aki a csendes, hóba süppedt falusi úriházban az ablaka mögött vár és vár, és fénytelen, fátyolos szemmel az alkonyatba néz és aggódó lelke távoli csatateret felett lebeg, messzire jár és hiába vár és vérző szíve körül töviskoszorút fon a fájdalom...

Ő tudja, de nem mondja, titkot tartó, diszkrét lovastiszthez illőn...
Húszan, jó huszárok és negyven honvéd-baka halt meg az oromért...
„Sarului”! te gonosz, kegyetlen gyilkos, te...

1. Különítmény előre nyomulása a Sarul Sarului medrében
Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédhuszárezred története 1869 – 1918. p. XLII

²⁸ Bozse – szláv szó, jelentése: isten.

D. Vinat²⁹ X. 24-én, reggeli órák

Egy utolsó sóhajtással – erőtlen sikollyal – meghalt az éjszaka...

A völgyben sápadtan dereng... Az árnyak halkan oszladoznak, mint szeszes éjszaka másnapos mámora... A nap még messzi alant van, búsan tévelyeg a nagy hegyek megett...

De az ormon már a hajnal jóreggeltez...

A deckung, mint sasfészek bújik meg a sziklák közt és amint kinégykézlábazok nyitva feledett száján: csodálatos, tejfehér fényben derengő sarkvidéki kép lep meg szép ijedéssel...

A fenyves és kopár lejtők, alacsonyabb ormok nyomtalanul elvesztek egy vakításokkal fehérlő, hol szelíden nyugodt, hol vadul háborgó fantasztikus hullámokkal, hab-hegyekkel zajló végtelen, puha, villó hótengerben... Megült párák, felhők ezüstpikkelyes teste... Itt-ott szánalmasan küzd egy fekete gálya... Távol-távol, ahol a sötétkék hegyben mély öblöt formáz a puha hótenger: kicsi szigetként fulladoz egy csúcs...

Egyszer elbődül valami s a fejem felett meglebben egy kendő... Idelóttek! Agyó, varázslat, agyó!... A nap is feltalált az égre és sugarait – mint arany dárdák – beletűzi a hótenger testébe... Az orom aranyban ég... Üdvözlégy Élet!... Üdvözlégy!

Kirlibaba³⁰ I. 9.

Dal a hóról

A hó, a hó szűzfehér selyem,
Ezüsttel cifrázott, hímes brokát,
Eltévedt, fekete kis utcát
Von a mezőbe halk folyó,
Gyengéden, puhán, nesztelen. . .
A hó, a hó!

Magányról dűnnyögő bús danák
Zümmögnek a beszélő dróton
A besüppedt, elárvult parton
Tarka, fejetlen hintaló . . .
A hó . . . a hó . . .

Távoli játék a pásztorsípnak
Álomdalt dűnnyögő dajka szó:
„Gingalló, gingalló,,
Halk beszéd reszkető drótnak:
A hó, a hó . . .

Valaki vár egy messzi katonát,
Arany hajába fényt gyújt a vén kandalló,
Az éjbe vad kiáltás: „Szanitéc, hahó!”,
Leánykéznél könnyebb, csipkénél finomabb
Hús selyem szemfedő
A hó, a hó . . .

²⁹ Dealu Vinat – Coverca fölött magasodó hegycsúcs, a 1647-es magaslaton. Itt kellett felváltania a 2. huszárezrednek a 306-os gyalogezred harc képtelenné vált részeit. Október 25-től november 11-ig az ezred ezt a pontot védte. November 11-én vonták ki őket a védelemből

³⁰ Kirlibaba, Lajosfalva – Bukovinai település az Aranyos-Beszterce partján.

Kirlibaba I. 14.

A havas országút kékllett és homályosodott, mint pókhálós, vénülő szempár... mint első szerelmek, régi tavaszi lázak ellángolt, hervadó emléke... Az idő dacosra fordult s e fagyos érintésű alkonyórán, elnémult kertek alatt hiába várja az ifjú szíve úrnőjét... A porló csonka kőszentek lábánál három elsüllyedt katonasír búvik meg a hó alatt – mintha fáznának szegények – és halott gazdáik: egy huszár, egy lengyel ulánus és egy szomorú kék szemű orosz gárdista – feltápáskodnak és elballagnak a leégett, útszéli csapszékbe és ott kockáznak kakasszóig...

A hold, a sápadt arcú és hideg, amely mellett nem lehet szépen, érzelmesen ábrándozni, mint régmúlt nyári éjeken, amelynek mozdulatlan, fagyos arca egy halott varázslóé, aki apró gyermekeket igézett, de utolérte egy könnyes anya átka, kísértet arcáról közömbösen világít és a rétek, kertek, hóba süppedt temetők a Beszterce hideg csillogású és a havas hegyek galambósz feje, holdfényben úsznak mind...

A három katona csendesen ballag a havon és a hó sírni is elfelejt könnyű lépéseik alatt... A nehéz, otromba, megvasalt csizmák halkabban lépnek, mint parányi atlasz cipellők suhanása régi, drága szőnyegen... Csend van és a hópihék táncosan keringenek és az ezüsthényel tele tűzött némaságban a havazásnak is halk nesze támad...

A katonák – a huszár, a lengyel ulánus és az orosz gárdista, akinek nedves kék szemében Volga-menti füzes rónák képe rezeg, midőn a bágyadt őszi égen halk búcsúszóval húznak át a darvak és egy szomorú leány őszi virágokból kötött csokrot viszen a gombafejű orosz templomkába megfeketedett Máriájának – a katonák már messzire járnak...

A téli éjszakában szinte mozdulatlan, megdermedt folyó partján a holt víz fölé boruló, fantasztikus hóvirág lombdíszes törpe fák szegik be a havon vidrahimék párbajának vízcseppek csapása viszen a folyóhoz... Fehér pálmákon vérszínű rózsák s a drága beteg halványkék erekből szótt, fehér virág-keze az örömtől halkan megrándul lovagja kezében – mint egy régi bíboros – suhan el az alkony...

A havasban elnyújtott vad panasszal farkas üvölt s a folyó szélein üveghártyává dermed a víz... A hold, a halott búvájos fagyos és mozdulatlan... A csapszék kormos falai közt rég elhangzott duhaj és könnyes danák támadnak életre – halott ajkak hideg kacagása, üvegszemek könnytelen sírása...

A huszár, az ulánus s a gárdista dalol (Hárman valának halott katonák...)

A havasból lejött a farkas s még vadabb, tompább panasszal üvölt, mint az imént...

A hó csak dereng, halványan dereng, mint elsetétülő, alkonyati szalonban régi, sápadt porcelán...

Botosul¹⁶ II. 24.

Szegény Sóvágó!

Közhuszár Sóvágó a reggeli fényességben elindult társaival járőrbe. Mentek-mendégéltek az öles hóban és hogy beértek volna a fehér teher alatt roskadt fenyők alá – a fák közül sortűz dördült meg és utána meglapult orgyilkos cserkeszek csörtető rohama... Közhuszár Sóvágó fölbukott; társai felnyalábolták és amerre jöttek a néhány bús huszár égő vörös szalag ballagott utánuk... Szép piros pántlika ispilángi szalag lágy fehér havon...

Rengeteg vért vesztett s mikor behozták vértelen ajka még kínos szóra torzult és aztán meghalt, jajszavát senki sem hallotta, meghalt, mint egy huszár: közhuszár Sóvágó s a citromfényű téli nap színe fakóra tört vissza arcán... Komor, borongós alkony. Tompa csendességben gyászdal sír a havon és belesír a szívbe és ott markol, fojtogat... „Erős várunk nekünk Isten!”...

Még fuldoklik a gyászdal, a temetési ének – aztán elhal... A friss síron kőkemény a fagyos rög – mint némely emberek szíve – majd széthull tavaszra... De addig még sok új, sárga hantú dombocska sorakozik egymás mellé... sok... sok...

A szertartásnak is vége: elrepül egy utolsó imádság.

– Tán jobb így néki – szakadt fel tompán, halkan egy legényből a szó – oda haza megcsalta a felesége...

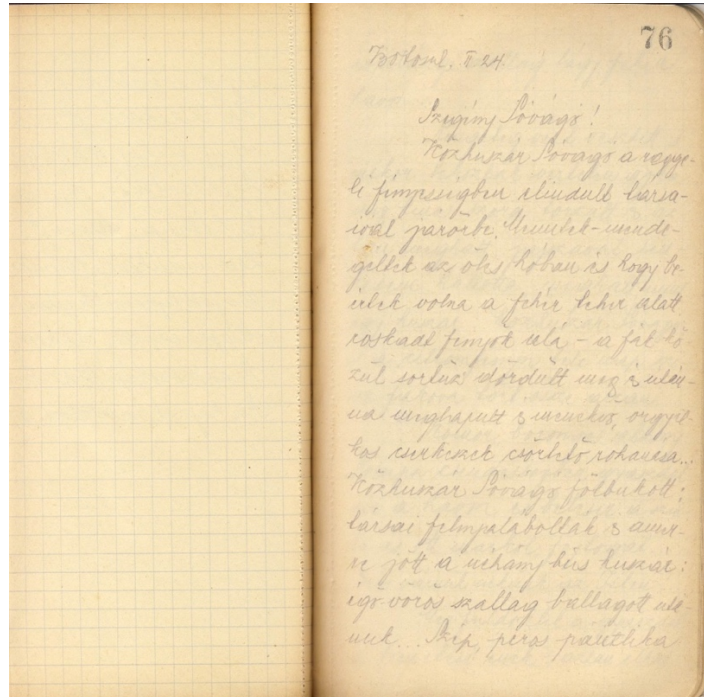
¹⁶ Botosul – a Ciocănestitől északra levő magaslat Bukovinában.

Szegény Sóvágó!

Az elsetétült égbolt megölelte a hegyeket; csak az újhold fénylik...

Sóvágó, nem fázol? – s ha róla álmodol és rosszat álmodol, fordulj meg és álmodj szépet, édeset...

Requiem bűg néma, bús orgonán...

A napló 76. oldala, amely Sóvágó közhuszár szomorú történetét örökítette meg

Sóvágó Imre huszár fényképe

Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédszázados története 1869 – 1918. p. LXVII.

Botosul III. 2.

Szívek dobognak és fenyves zúg...

Még éjjel van, setét titkokat rejtő titkos éj... titokzatos nagy éj...

A csehek őrsén ereszkedénk le az éjszakának... Egy-egy lövés csattan, tolokodó fény dereng, majd hulló csillag zuhan a nagy mezőbe... Darabosan, sűrűn hull a hó... (...) Kötésig süppedünk a szűzi fehérségbe... És az marasztal, lágyan utánunk nyúl, ölel szerelmesen és a síri csendben panaszos széllel fülünkbe sóhajtja: „Maradj itt én velem, maradj itt énnekem... (...)

Az orosz őrsön dalolgatnak érzelmes szláv dalokat, fát kopácsolnak, és egy citera peng – és mi csak állunk és várunk a hóban, kötésig a hóban... Egyszerre csak idegen, óvatos neszek motoznak mögöttünk... Fojtott hang hajol hozzám: hadnagy úr... hátunkba kerültek... végünk...!

Dereng... A csillagok fátyolt vontak arcunk elé... A szív a torokban buggyan fel, a fülben dobol s a nyitott száj hallgatózik tikkadt, halk lihegéssel... Egy kulacs csördül meg... Már alak is látszik? Egy pisszentés: vigyázz... és vérrózsák nyílnak a havon... A hajnali szél füttyent egyet vagy ember hang volt, jeladás? A szél zihál... Várunk, várunk a halál döngő szavú üdvözlésére... Csend, sehol senki... Vagy ők várnak – úgy, mint mi – léleketüket torkukba fojtva? Fázunk. Félnégy óta derékig hóban... Már fáj a hideg, nagyon fáj, könnyek peregnek a kemény arcokon, de nem végig: útközben meghalnak... De hátha átvágjuk magunkat, ha egy-ketten el is dőlnének? És elindulunk és olcsó kis életünk lopánk vissza... hátha még lehet, csak még az egyszer... Izgalmas utazás a csapáson, a fák közt korhadt tönkön, sziklák, kidőlt törzsek és mind-mind méteres hó alatt... Senki... Csak tovább, felfele a hegynek... Néha egy-egy gally megunja terhét, lerázza – hó halk neszsel hull hóra – és mi összerezzenünk... És egyszerre, amint a fák ritkulnak, egy merev, fekete árny egy fenyő alatt; őrszem, de már a mi huszárunk!... És nem késik a sóhajtás felfelé... De míg az őrszemet elérjük: fekvések, otromba lábnyomok árulva mutatják, hogy itt voltak ők... itt várták, hogy a járőr kilépjen a dróton... meglapulva, orgyilkosan és a nyomok elvesznek a fák között...

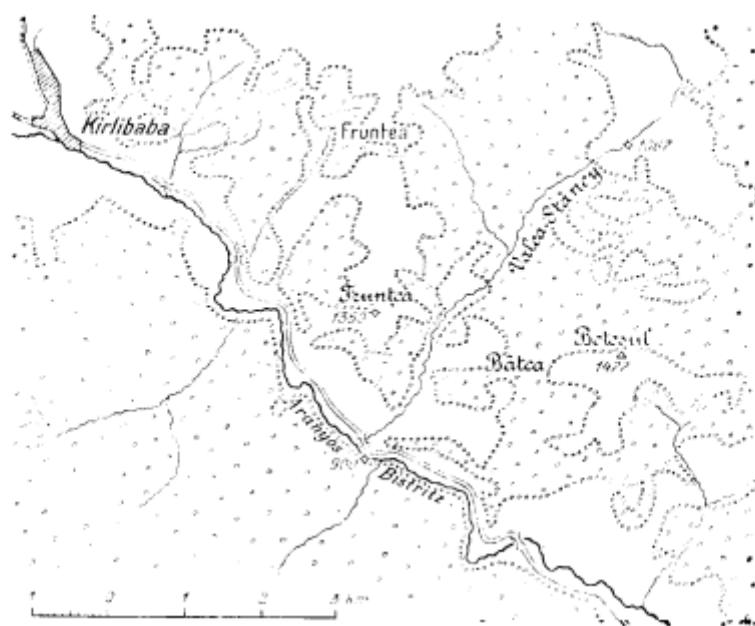
Az őrszem mereven, mozdulatlanul áll, mint úrnőjét őrző alabárdos, ódon középkori várkastély boltíves tornácán...

És akkor a hó is rózsaszínű volt...

Út az álláshoz Botosul Batka 1917 tél

Forrás: A magyar királyi debreceni 2-ik honvédduszárezred története 1869 – 1918. p. XLIII

A volt m. kir. 5. kassai honvéd – huszárezred története 1868 – 1918. p. 240
 Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár.

Az őrszem³²

Nagypéntek éjjelén volt.

Ezüstvirágokkal ékes és csoda mély éjszakán... A fenyves álmában suttogott, mint alvó, szerelmes ifjú, aki lihegve gügyög egy drága nevet... A hold egy halott leány fehér arcát utánozta, amint a felhők közt felfele kúszik... Alszik minden s a hó alatt az első sejtesek lélegzenek halk pihegéssel... Csak az én deckungom világol sápadt mécsfényvel s amint elfújja egy láthatatlan valaki, a hold egy vékonyka sugára – finom ezüsthajszál nagyanyám hajából – nagy gráciával belép az ablakon...

A rohanó patak ezüstjét villóztatja a sugarak játszadozása s mintha a delejes fényességben elálmosodna a zöldszakállas, zománcos kövek közt suhanó szalag, mintha lágy mormolássá halkulna a csobogás, mintha távoli zoltárok dala áhítozna a nagypénteki éjszakában, midőn döbbsent fák közt még fehérlő rongyokkal tündököl a hó, míg a patak csak dalol, régi zsolozsmát mormol s lágy tavaszi illatok fűszeres jó szaga, mint tömjénfüst szítál felette, és a hold mint egy nemes mívű paizs...

Lövések ostorcsattanás-hangú riadása... Vad hangok markolnak a csodálatosan nagy éjszaka szimfóniájába...

Az őrszem tizenhét éves, csodálkozó szemű kis újonc, most jött egy pótlással és gyermekszívének legbensőbb rejtekén hordja és dédelgeti meleg, befelé sírt könnyek közt egy korán őszült, szomorú kis falusi asszony képét. Az apja huszár volt, a soktemplomos püspöki városban szolgált, és táncos paripán indultak el egy augusztusi napnak hajnalán; ő, be sírt akkor a kis asszony – nem látom többé, érzem – zokogta, míg a legényke csak csodálkozott, hisz oly szép volt minden, a sok virágos huszár, a banda szólt és a lovak türelmetlenül, idegesen táncoltak, a legények csillogó szemében már ott játszott, rezgett boldogan az a kép – midőn győztesen, mámorosan jövünk onnan vissza – ő, ti szegény megcsalt huszárok – és a könnyes asszony jól érezte még az őszön, Lapanovnál³³

³² A napló itt nem dátumozott, de az utolsó bekezdés első mondata („Írom e sorokat nagyszombat délután!”) alapján megállapíthatjuk, hogy 1917. április 8-ról van szó. Ebben az évben ugyanis a húsvéti ünnepek április 8-9-re estek. Az esemény tehát április 7-én, pénteken kezdődött.

³³ Talán a limanovai csatára, más néven Limanowa–Lapanow-i csatára utal, amelyet 1914. november 28. és december 18. között a galíciai Limanowa mellett vívtak az osztrák-magyar csapatok. A csatában hihetetlen bátorságról tettek tanúbizonyságot az itt harcoló huszár ezredek: a császári és királyi 9-es Nádasdy huszárok hős parancsnokuk, Muhr Ottomár vezetésével, a székesfehérvári 10-es, a 13. jász-kun, valamint 3-as szegedi

fájó lovak rohanása közben lefordult az ő embere és aztán viszik a fiút, az egyetlen és azóta nem tud aludni éjszaka, reggelre könnyesen ébred a párnán, szegényes kis párnán és öregesen ezüstös halántéka és a templomban többet van, mint otthon...

Ó, Madonna hozd őt meg nekem...

Egy akna robban és valahol egy bagoly sír kísértetiesen... A fák közt hó ropog... egy ág reccsen... Ki az?... És utána hideg csend, halálos némaság, mely félelmesebb, mint a hang szellemek óráján, fagyos lehelet sóhajt a bokrok közt, majd megül... A fiú ajka remeg a fenyőgallyakkal körültűzdelte őrhelyen, és mint félénk gyermek, aki fütyül vagy hanggal jár setét szobákban magát bátorítván, belelő a félelmetes éjszakába egyszer-kétszer...

Túlhan, távoli, végtelen rónákon jár az orosz őrszem – ahol a bús Don úgy csúszik el a törpe fűzek közt, mint egy álom – hogy megnézze, mit csinál szőke asszonya s nő-e szépen a kis Iván és egyszer egy lövés! valaki rálőtt és újra és akkor ő is kisüti puskáját, de csak egyszer, mert csend lett aztán...

A hajnal sápadt, sárga, mint az elefántcsont – sárgult billentyűk egy öreg zongorán...

Négyet csilingelt a román óra, hogy üthetnek most otthoni harangok... Váltják az őrszemet... de az elfeküdt a havon, barna keze, szegény kis keze oly kicsiny a karabély otromba tusáján és homlokán, jaj, alvadt vér fénylik...

– Mért küldtétek ezt a gyermeket, dűnnyög búsán egy öreg népfölkelő huszár...

És a gyerek nagy csodálkozó kék szeme, mintha valakit keresne és nyitott, kékülő ajka utolsó sóhaját senki sem hallotta, nem is halhatta, hisz ő oly halkán suttozta: Anyám....

Írom e sorokat nagyszombat délután! A borús alkonyatban jó szagú tavaszi eső permetez s az úton fejlődéssel hoznak egy huszárt... Még megtörve és torzultan rebegi: fáj... Még megismer, még fáj... aztán nem fáj... sohasem fáj...

honvédhuszárok. Ennek köszönhetően sikerült az orosz támadást megállítani és a Dunajec folyó mögé visszaszorítani.